

А. В. Коджебаш,
аспірантка кафедри лісового господарства
Уманського національного університету садівництва
м. Умань, Україна
E-mail: anastasiia.vadumivna@gmail.com

А. П. Коджебаш,
Провідний інженер відділу паркобудівництва
НДП «Софіївка» НАН України
E-mail: andrey120391@gmail.com

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПАРКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ТА М. ВАТУТІНЕ

У роботі розглянуто історичні аспекти створення таких парків як дендрологічний парк м. Звенигородка (парк ім. Шевченка), міський парк м. Ватутіне та парк села Шевченкове. Серед даних об'єктів найстарішим є парк у селі Шевченкове, створення якого датується 1929 роком. У 2016 році був розроблений проект реконструкції його частини. У м. Ватутіне парк був створений у післявоєнні роки, тоді коли будувалося місто. Його оголошено об'єктом ПЗФ рішенням Черкаської обласної ради від 27.06.72 р. З часів створення парк зазнав деяких змін. Так, під час його створення у вхідній частині був збудований та функціонував фонтан, нині він засипаний ґрунтом та виконує функцію клумби. Також до нашого часу не збереглася альтанка, що знаходилася неподалік від водойми тощо. Наймолодшим серед цих парків є дендрологічний, що закладений до 150-річчя від Дня народження Т. Г. Шевченка, через це, інколи парк називають парком ім. Т. Г. Шевченка. У створенні парку були задіяні 11 лісгоспів Черкащини. Золотоніський лісгосп виготовив 150 корзин з лози, а в інших лісгоспах викопали з землею без порушення кореневої системи по 15 дубків висотою від 1,5 до 2 метрів. Планувалося побудувати на його території зелений театр, по секторних та сегментних доріжках встановити столики та лави. Проте, дані задуми залишилися не здійсненими. Нині у парку практично відсутні малі архітектурні форми. Лише при вході встановлена стела з мозаїкою та 2 лавки, а всередині парку донедавна був зріз дерева, що виконував роль столику. У парку відсутні доріжки з твердим покриттям, є лише ґрунтові.

Ключові слова: парк, дерева, кущі, насадження, доріжки, рівень збереженості.

A. V. Kodzhebash,
Postgraduate student, Uman National University of Horticulture (Uman), Ukraine

A. P. Kodzhebash,
Leading Engineer of the Park Construction Department NDP «Sofiyivka» (Uman), Ukraine

Retrospective analysis of the creating and develop parks 20th century of Zvenigorodka district and Vatutine town

Historical analysis of building and developed parks in towns Zvenigorodka and Vatutine, park in village Shevchenkove was made. Of these parks more older park in village Shevchenkove Zvenigorodka district. This park was building in 1929 year. Memorial sculpture we can see in park. Part of this park had reconstruction. Project (directory plan and dendrological plan) was created in 2016. Project including: grows *Pinus sylvestris* L., *Thuja occidentalis* L. f. *pyramidalis*, *Juniperus sabina* L., *Spiraea x vanhouttei*, *Forsythia* L., *Rosa hybrid*, *Tulipa hybrid* L., *Tagetes* L., *Hosta lancifolia* Engl. and another; repair of path system; arrangement benches, garbage cans, containers for plants etc.. Danger trees for people's life was deleted. Sanitary cut and rejuvenating haircut of trees was made. New decorated plants began to grow. Park in town Vatutine was created after The Great Patriotic War, when town was building. At the first in the park grew: *Populus* L., *Acer* L., *Fraxinus* L., *Robinia pseudoacacia*; then – *Quercus* L., *Betula* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Tilia* L., *Sorbus* L., *Acer saccharinum* L., *A. platanoides* L. and others. Alleys, flowerbed, lantern, garden benches, garbage cans, bridge, pond (reservoir), place for children's games we can see in the park. But garden house and fountain was destroyed. When Ukraine celebrated 150 birth day of Taras Shevchenko (in 1964) was desated created dendroparc in town Zvenigorodka. Eleven forestry of Cherkassy region was taken part in create park. Zolotonosha's forestry organization made 150 baskets for trees (oaks), another ten forestry have given fifteen *Quercus* L. each one. Now in park grows: *Acer platanoides* L., *A. negundo* L., *A. pseudoplatanus* L., *A. campestre* L., *A. saccharinum* L., *A. tataricum* L., *Betula pendula* Roth, *Aesculus hippocastanum* L., *Tilia cordata* Mill., *Thuja occidentalis* L., *Juglans regia* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Spiraea* L., *Cotinus coggygria* Scop, *Ligustrum vulgare* L., *Thuja occidentalis* L., *Picea abies* Karst., *Juniperus virginiana* L., *Pinus sylvestris* L. The path system don't have hard covering. Garden houses, benches, garbage cans or containers for plants we can't see in park.

Keyes words: park, trees, bushes, plantations, tracks, level of safety.

Вступ. У наш час широкого розповсюдження набуло вивчення історичних парків, а парки, що були створені у ХХ столітті часто залишаються поза увагою. Хоча вони також заслуговують на увагу, адже з часом і вони перейдуть до розряду історичних. Тому важливо вже зараз досліджувати історію їх створення та розвитку.

Мета: здійснити ретроспективний аналіз та комплексне оцінювання парків ХХ століття, що знаходяться у м. Звенигородка, м. Ватутіне та с. Шевченкове Звенигородського району Черкаської області.

Матеріали та методи: використовувалися загальноприйняті методики для проведення дослідницької роботи (дендрологічні, ландшафтні, картографічні). Здійснено історико-культурний і флористичний аналізи та стану благоустрою території.

Результати дослідження та їх обговорення.

Парк ім. Шевченка (Дендрологічний парк), що знаходиться на східній околиці м. Звенигородка, який закладений на честь 150-річчя з Дня народження поета, віднесений до природно-заповідного фонду (ПЗФ) Черкаської обл. згідно рішення ОБК (Обласного виконавчого комітету) від 27.06.1972 р. №367; [4, 7, 9, 10].

Парк розташований між розвилкою доріг до м. Черкаси і м. Ватутіне, зі східної сторони до парку примикає поле.

У своїй статті М.Євтушенко [3] пише, що за ініціативою викладачів Звенигородського сільськогосподарського технікуму А. Т. Кучера, І. В. Лавренюка, директора І. С. Сисуненка, громадськості, та рішенням обласної, районної й міської рад народних депутатів на відзнаку 150-річчя з Дня народження Тараса Григоровича Шевченка був

закладений дендрологічний (тобто, з різних таксонів дерев) парк. У цій роботі були задіяні 11 лісгоспів Черкащини. Золотоніський лісгосп виготовив 150 корзин з лози, а в інших лісгоспах викопали із землею без порушення кореневої системи по 15 дубків висотою від 1,5 до 2 метрів. Основні роботи у парку виконували учні місцевого сільськогосподарського технікуму та учні середніх шкіл. Технічну роботу вели майстер лісових культур, старший інженер лісових культур, міжрайонний інженер захисту та охорони лісу. У наступні роки громадськість брала активну участь у догляді за дендропарком. Проводилася санітарна рубка в парку, очищалося територія від сміття. Деревна піднімалися, парк розростався. Планувалося побудувати на його території зелений театр, по секторних та сегментних доріжках встановити столики та лави. Проте, дані задуми залишилися не здійсненими [3, 4].

Нині у парку практично відсутні малі архітектурні форми. Лише при вході встановлена стела з мозаїкою та 2 лави короткочасного відпочинку, які встановлені в 2020 році. У середині парку був зріз дерева, що виконував роль столику, але на даний час його вже нема. У парку відсутні доріжки з твердим покриттям, є лише ґрунтові. Широка алея веде до центральної галявини від якої відходять ще кілька доріжок. Деревні насадження у парку представлені як листяними (*Acer L.*, *Quercus robur L.*, *Q. rubra Du Roi*, *Betula pendula L.*, *Aesculus hippocastanum*, *Tilia cordata Mill.*) так і хвойними (*Thuja occidentalis L.*, *Picea abies Karst.*, *Juniperus virginiana L.*, *Pinus sylvestris L.*) рослинами.

Парк с. Шевченкове. Село Шевченкове – перша домівка великого поета. Тут народилися батько, дід, три сестри та брат Т. Г. Шевченка. До цих пір збереглася

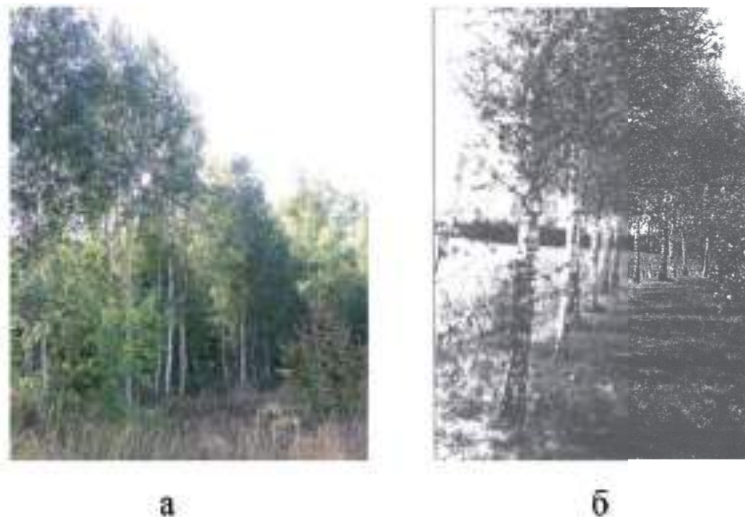

Рис.1 Дендрологічний парк м. Звенигородка, де: а – сучасний стан; б – фото з газети «Шевченків край» за 1999 р. (праворуч)

Рис.2 Парк с. Шевченкове, де: а – 2016 р.; б – 2020 р.

«дяківська хата», де навчався грамоти малий Тарас [7, 9]. У 1929 році на відзначення річниці Т. Г. Шевченка прибув голова ВУЦВК. На урочистих зборах було ухвалено перейменувати село Кирилівка в село Шевченкове. А на Великдень того ж року в центрі села почали садити парк використовуючи такі дерева як *Populus L.*, *Fraxinus L.*, *Acer L.* [8]. На центральній площі села у 1957 році встановлений бронзовий монумент Т. Г. Шевченка (робота скульпторів М. П. Олійника та М. К. Вронського) [7, 9]. Цей пам'ятник дивиться на головний вхід до парку

села Шевченкове (Рис. 2).

На території парку розміщений Обеліск слави (рис 3.), лави для короткочасного відпочинку, інформаційний стенд, урни для сміття.

У 2016 році нами було розроблено проект реконструкції частини парку [5]. Згідно згідно якого розроблено генеральний план. (рис. 4).

У табл. 1 наведена експлікація до генерального плану, у табл. 2 представлено розшифрування умовних позначок на кресленнях.

Рис.3 Обеліск слави героям-землякам у парку с. Шевченкове, де: а – фото з книги [6]; б – фото автора (2016 р.), в – фото автора (2020 р.)

Рис.4 «Генеральний план»

Таблиця 1

Експлікація до генерального плану

Позначення	Найменування	Позначення	Найменування
I	Меморіал	IV	Проїжджа частина
II	Майданчик	V	Будівлі
III	Стежкова мережа парку		

Таблиця 2

Умовні позначки до креслень

Умовна позначка	Найменування	Умовна позначка	Найменування
	Хвойні дерева		Барвінок
	Листяні дерева		Газон
	Хвойні кущі		Лавки
	Листяні кущі		Урни
	Стрижені кулі з самшиту		Стенд та посадки перед ним
	Контейнерне озеленення		Розарій
	Чорнобривці, тюльпани		

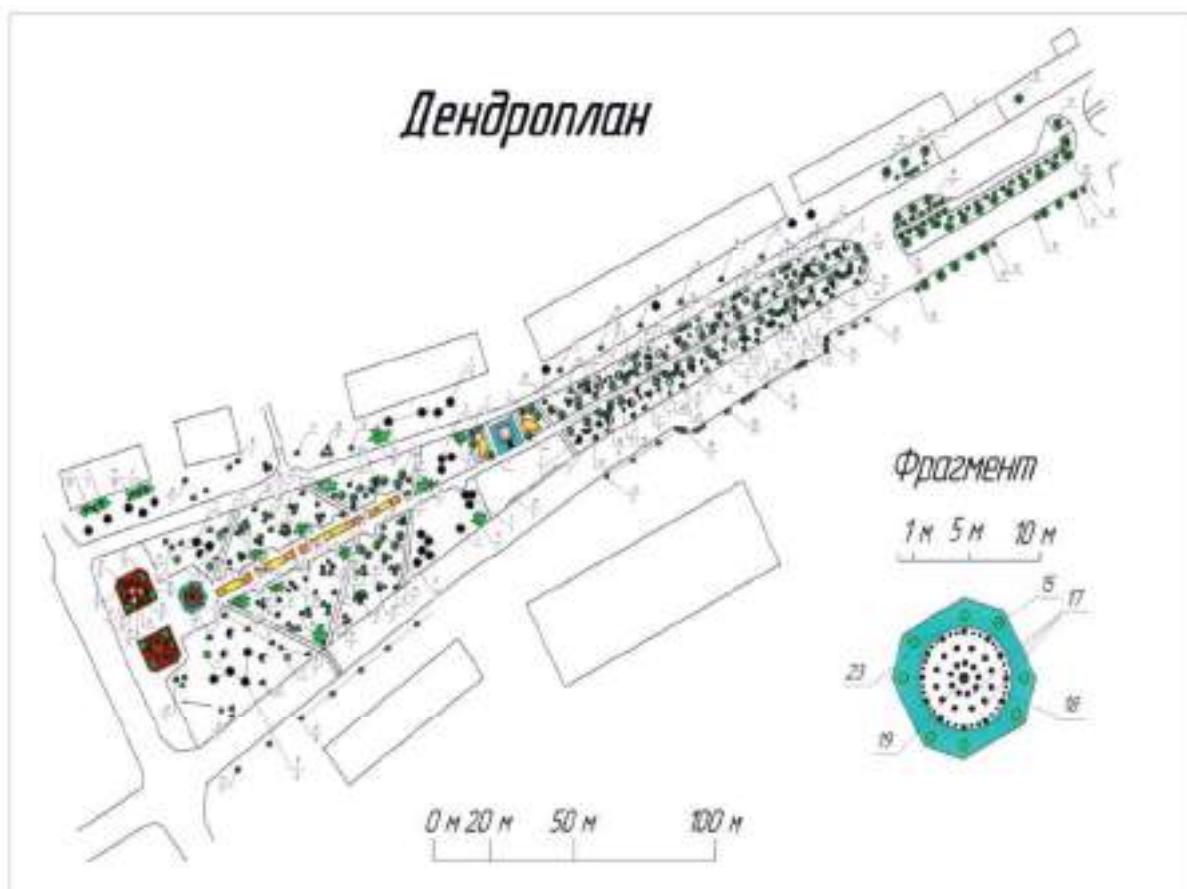

Рис.5 Дендрологічний план

На основі генерального плану складений дендроплан (рис. 5) та асортиментна відомість до нього (табл. 3).

Згідно проекту в парку були видалені аварійні дерева, проведена санітарна та омолоджуюча обрізка дерев, встановлені лави для відпочинку та урни для сміття, проведена посадка декоративних рослин.

Міський парк м. Ватутіне. Міський парк – місце масового відпочинку й культурних заходів населення, резерват цінних порід дерев і кущів, трав'янистих рослин. Закладали парк перші будівничі шахтарського міста. Після роботи, у вихідні дні вони розбивали алеї, газони і квітники, садили дерева та декоративні кущі. Серед ентузіастів були М. Г. Богомолкін, А. М. Бурлка, А. Д. Байда, А. З. Глоба, Г. П. Жулинський, К. О. Каплуненко, А. П. Мірошниченко, Д. П. Стягун, К. В. Светлаков та багато інших [1, 2]. Парк створювали під керівництвом ветерана ВВВ, учасника Корсунь-Шевченківської битви – Богомолкіна Матвія Григоровича (рис. 6).

Згідно проекту в парку були видалені аварійні дерева, проведена санітарна та омолоджуюча обрізка дерев, встановлені лави для відпочинку та урни для сміття, проведена посадка декоративних рослин.

Міський парк м. Ватутіне. Міський парк – місце масового відпочинку й культурних заходів населення, резерват цінних порід дерев і кущів, трав'янистих рослин. Закладали парк перші будівничі шахтарського міста. Після роботи, у вихідні дні, вони розбивали алеї, газони і квітники, садили дерева та декоративні кущі. Серед ентузіастів були М. Г. Богомолкін, А. М. Бурлка, А. Д. Байда, А. З. Глоба, Г. П. Жулинський, К. О. Каплуненко, А. П. Мірошниченко, Д. П. Стягун, К. В. Светлаков та

багато інших [1, 2]. Парк створювали під керівництвом ветерана ВВВ, учасника Корсунь-Шевченківської битви – Богомолкіна Матвія Григоровича (рис. 6).

Садили спочатку тополі (*Populus L.*), клени (*Acer L.*), ясені (*Fraxinus L.*), білу акацію (*Robinia pseudoacacia*), згодом парк поповнився більш цінними деревами: дубом (*Quercus L.*), березою (*Betula L.*), гіркокаштаном звичайним (*Aesculus hippocastanum L.*), липою (*Tilia L.*), горобиною (*Sorbus L.*), кленом цукристим (*Acer saccharinum L.*), та К. гостролистим (*A. platanoides L.*) [1]. На рисунку 7 показано фото як виглядав молодий парк.

Особливістю парку є вільне розміщення насаджень на значній території. На великих газонах висаджені групи декоративних дерев; невеликі, але яскраві квітники міняють кольоровий спектр протягом сезону, монументальність гідротехнічної споруди (штучне водосховище на р. Шполці) поєднується з широкими алеями і «зеленими театрами», які одночасно вміщують значну кількість людей. Є тут широкі алеї, місця масових

Рис. 6 Богомолкін Матвій Григорович (фото з історичного музею).

Таблиця 3

Асортиментна відомість рослин для озеленення парку в с. Шевченкове

№ з/п	Українська назва	Латинська назва	К-ть, шт.
Хвойні дерева			
1.	Сосна звичайна	<i>Pinus sylvestris L.</i>	43
2.	Туя західна ф. пірамідальна	<i>Thuja occidentalis L. f. pyramidalis</i>	114
3.	Ялина гніздовидна	<i>Picea abies L. Nidiformis</i>	7
4.	Ялина колюча	<i>Picea pungens Engelm.</i>	11
Листяні дерева			
5.	Береза повисла	<i>Betula pendula Roth.</i>	5
6.	Горобина звичайна	<i>Sorbus aucuparia L.</i>	13
7.	Горобина звичайна ф. повисла	<i>Sorbus aucuparia L. f. pendula</i>	4
8.	Дуб червоний	<i>Quercus rubra Du Roi</i>	8
9.	Клен гостролистий	<i>Acer platanoides L.</i>	45
10.	Липа дрібнолиста	<i>Tilia cordata Mill.</i>	34
Хвойні кущі			
11.	Яловець козацький	<i>Juniperus sabina L.</i>	91
12.	Яловець горизонтальний	<i>Juniperus horizontalis Moench</i>	108
Листяні кущі			
13.	Айва японська	<i>Chaenomeles japonica Lindl.</i>	13
14.	Барбарис Тунберга ф. пурпуролиста	<i>Berberis thunbergii DC</i>	6
15.	Самшит вічнозелений	<i>Viburnum sempervirens</i>	17
16.	Таволга Вангутта	<i>Spiraea vanhouttei Zab.</i>	242
17.	Троянда гібридна	<i>Rosa L.</i>	33
18.	Троянда гібридна бордюрна	<i>Rosa L.</i>	24
19.	Троянда гібридна паркова	<i>Rosa L.</i>	1
20.	Форзиція	<i>Forsythia L.</i>	61
21.	Кизильник Даммера	<i>Cotoneaster dammeri C.K. Schneid</i>	32
22.	Калина гордовина	<i>Viburnum lantata L.</i>	20
Трав'яністі рослини			
23.	Барвінок	<i>Vinca L.</i>	1500
24.	Госта ланцетолиста	<i>Hosta lancifolia Engl.</i>	32
25.	Тюльпан гібридний	<i>Tulipa hybrida L.</i>	3000
26.	Чорнобривці	<i>Tagetes L.</i>	3000

гулянь, естрада, та розважальні майданчики. У якості солітерів були висаджені: пірамідальні тополі (*Populus pyramidalis* Rosier.), ялини (*Picea A.Dietr.*), модрина (*Larix Mill.*), катальпи бігнієвидної (*Catalpa bignonioides* Walt.), кущі таволги Вангутта (*Spiraea vanhouttei* Zab.), жимолості татарської (*Lonicera tatarica* L.) та яловцю (*Juniperus* L.). Основне призначення солітерів – визначити центр експозиції, підкреслити архітектурну значимість відповідної ділянки парку. Є в парку і ряд екзотичних рослин, наприклад, туя західна (*Thuja occidentalis* L.). У

Рис.7 **Вигляд молодого парку (фото з міського історичного музею)**

парку є й молоді екземпляри дуба червоного (*Quercus rubra* Du Roi) (Вурії, 2015; Вурії, 2018). Парк м. Ватутіне рішенням ОВК від 27.06.1972 р. №205 віднесений до природно-заповідного фонду Черкаської обл. і визнаний парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва [9, 10].

З часів створення парк зазнав деяких змін. Так, під час створення парку у вхідній частині був створений та функціонував фонтан (рис. 7), нині він засипаний ґрунтом та виконує функцію клумби (рис. 8).

Також до нашого часу не збереглася альтанка (рис. 9. а), що знаходилась неподалік від водойми. Нині можна побачити лише підвищення, на якому вона була розміщена (рис. 9. б).

Висновки:

1. Серед досліджуваних парків найстарішим є парк у селі Шевченкове, створення якого датується 1929 роком. Наймолодшим парк м. Ватутіне – 1947. Дендрологічний парк м. Звенигородка закладений у 1964 році.

2. У парку села Шевченкове була проведена часткова реконструкція в 2015 році, нині парк потребує подальшого оновлення.

3. Міський парк м. Ватутіне від часу створення зазнав певних змін та потребує оптимізації насадження.

4. У м. Звенигородка при створенні парк не набув завершеного вигляду. Він гостро потребує створення розгалуженої алейно-стежкової мережі, встановлення малих архітектурних форм та реконструкції насадження в цілому.

а

б

Рис.8 **Вхідна частина у міський парк, де: а – сучасний стан; б – молодий парку (фото з Ватутінського міського історичного музею).**

а

б

Рис.9 **Альтанка та місце де вона була, де: а – фото з музею за 1997 р., б – фото автора за 2020 р.**

Список використаних джерел

1. Бурій В. М. Ватутінознавство: події, факти, персоналії. Черкаси: Вертикаль, 2015. 272 с.
2. Бурій В. М. Вибрані тексти: статті, розвідки та замітки. Черкаси: Вертикаль, 2018. 248 с.
3. Євтушенко М. Зелена перлина нашого міста. Шевченків край. 30 квітня. Звенигородка, 1999.
4. Коджебаш А. В. Історія створення та сучасний стан дендрологічного парку в м. Звенигородка Черкаської області. Матеріали всеукраїнської наукової конференції молодих учених, 15 – 16 травня 2018 року. Київ: «Основа», 2018. С. 170 – 171.
5. Коджебаш А. В. Пропозиції щодо реконструкції парку с. Шевченкове Звенигородського району. Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Contribution of young scientists on forestry, wood processing technologies and horticulture» [Київ, 11-12 травня 2017 р.]. Київ, 2017. С. 50-51
6. Ліхцов М. С. Шевченківські місця Черкащини. Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 1967. 116 с.
7. Мороз П. І. Природа Шевченківського краю. Монографія / Мороз П. І., Косенко І. С. Умань: 2006. 380 с.
8. Падзіна М. П. Село Шевченкове. Міста і села України. Черкащина. Київ, 2009. С. 110
9. Природа Черкащини: стан, проблеми раціонального природокористування та охорони в контексті виживання / Мороз П. І., Косенко І. С., та ін., Миколаїв: АТ „СИМАО”, Одеса: ОКФА, 1996. 400с.
10. Природно-заповідний фонд Черкаської області. Укл. Коноваленко Т. Ф., Барило О. С., Карастан І. М. Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С.Г., 2006. 196 с.

Reference

1. Buriy V.M. (2015). Vatutineznavstvo: podii, fakty, personalii. Cherkasy: Vertykal, 272 p. [In Ukrainian].
2. Buriy V.M. (2018). Vybrani teksty: statti, rozvidky ta zamitky. Cherkasy: Vertykal, vydavets Kandych S.H., 248 p. [In Ukrainian].
3. Kodzhebash A. V. (2018). Istoriia stvorennia ta suchasnyi stan dendrolohichnoho parku v m. Zvenyhorodka Cherkaskoi oblasti. Materialy vseukrainskoi naukovoї konferentsii molodykh uchenykh, (pp. 170 – 171), May 15 – 16, Kyiv: Osнова. [In Ukrainian].
4. Kodzhebash A. V. (2017) Propozytsii shchodo rekonstruksii parku s. Shevchenkove Zvenyhorodskoho raionu. Scontribution of young scientists on forestry, wood processing technologies and horticulture Tezy dopovidei uchasnykiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh, (pp. 50-51), May 11-12, 2018. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Likhtsov M.S. (1967). Shevchenkivski mistsia Cherkashchyny. Dnipropetrovsk: Promin, 116 p. [In Ukrainian].
6. Moroz P. I. (2006) Pryroda Shevchenkivskoho kraiu: Monohrafiia. Uman, 380 p. [In Ukrainian].
7. Padzina M.P. (2009) Selo Shevchenkove. Mista i sela Ukrainu. Cherkashchyny, (p. 110), Kyiv [In Ukrainian].
8. Ukl. Konovalenko T. F., Barylo O. S. & Karastan I. M. (2006). Pryrodno-zapovidnyi fond Cherkaskoi oblasti. Cherkasy: «Vertykal», vydavets PP Kandych S.H., 196 p. [In Ukrainian].
9. Yevtushenko M. (1999). Zelena perlyna nashoho mista. Shevchenkiv krai, (p. 3), April 30. [In Ukrainian].
10. Moroz P. I., Kosenko I. S. et al. (1996). Pryroda Cherkashchyny: stan, problemy ratsionalnoho pryrodokorystuvannia ta okhorony v konteksti vyzhyvannia . Mykolaiv: AT „СИМАО”, Одеса: ОКФА, 400 p. [In Ukrainian].